

РІВНІ ФІЛОСОФСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Проаналізовано рівні формування філософської культури, визначено специфічні особливості кожного з них. Приділено увагу стилю філософствування та народженню філософської мудрості.

Ключові слова: *рівні формування філософської культури, стиль філософствування, філософська мудрість.*

Проаналізовані уровни формирования философской культуры, определены специфические особенности каждого из них. Уделяется внимание стилю философствования и рождению философской мудрости.

Ключевые слова: *уровни формирования философской культуры, стиль философствования, философская мудрость.*

In the article, the formation levels of philosophy culture are analyzed; the specific peculiarities are defined for each of them. The attention is paid to philosophy style and the birth of philosophy wisdom.

Key words: *formation levels of philosophy culture, philosophy style, philosophy wisdom.*

Актуальність. Численні проблеми у вивченні й поширенні філософської культури, організації філософської освіти загальмували дослідження механізмів і пошук засобів упровадження філософського знання. Це зумовлювало в суспільстві філософську неграмотність, світоглядну обмеженість, тотальне панування різних забобонів, усевладність повсякденної свідомості протягом багатьох століть.

У процесі навчання сучасних студентів за філософською програмою вищої школи також виявляються їхня невідповідність до засвоєння філософського матеріалу, труднощі переходу від повсякденної до філософської мови, неприйняття філософського термінологічно-понятійного апарату. У такому разі викладач не в змозі показати глибину та красу філософського знання. Виходячи зі стін університетів, молоді люди відчувають страх перед філософією, нерозуміння її найважливіших істин, що унеможлиблює використання багатого філософського потенціалу в подальшій професійній діяльності, творчості, організації дозвілля.

Така ситуація визначає важливість вивчення структурних елементів філософської культури, що дозволить повною мірою усвідомити її роль у формуванні світогляду особистості, ціннісних пріоритетів і життєвих орієнтирів.

Мета статті — розглянути динаміку розвитку філософської культури в ракурсі формування її рівнів, визначити специфіку

існування та змін різних філософських пластів, окреслити методологічні засади для модернізації філософських курсів у вищій школі.

Аналіз джерел. Проблеми філософської культури були актуалізовані порівняно недавно, в останній чверті ХХ ст. У цьому аспекті багато зробили А. М. Коршунов, В. В. Ємельянов, П. С. Нікітін, Г. В. Платонов, М. М. Сунцов, Є. М. Пеньков, П. І. Полушін, В. М. Беліков, З. І. Белоусова, Л. Н. Коган. Важливо, що їхні розробки не тільки були теоретичними, а й спрямовувалися на пошуки шляхів і засобів упровадження положень про філософську культуру в систему вищої освіти. Привертає увагу вивчення цієї теми разом із проблемами формування філософського мислення, становлення теорії виховання.

Відданість високій істині, науковим пріоритетам притаманна більшості філософів, мислителів, мудреців протягом усіх століть існування філософської форми суспільної свідомості.

Будь-яка людина високої культури відає шану потребі філософа не зраджувати собі, своїм поглядам і переконанням. Але цього не сприймає мислення обивателя. Для нього конформізм — норма життя, переконання — порожній звук, духовна стійкість — предмет глузування.

Протистояння філософського і повсякденного мислення було не тільки очевидним, але й суворим у всі періоди в більшості цивілізацій. Повсякденна свідомість не приймала норм філософської культури [6, с. 143], її негативного ставлення до духовних компромісів, культу власності й корисливості. Буденщина претендувала і претендує на визначальну роль у суспільній свідомості й у системі всієї культури. Через свою специфіку повсякденна свідомість постійно вбачала підступи від представників філософського знання, безпідставно заявляла про їхні нібито зазіхання на свою значущість, активно діяла аж до відкритої й непримиренної боротьби не на життя, а на смерть. І чим яскравішим був талант або геній мислителя, тим непримиреннішими були адепти повсякденної й релігійної свідомості. Мужність великих філософів, мислителів, поетів, які дозволяють собі, незважаючи на всі загрози не тільки репутації, а й життю, мати свої принципи, оригінальне трактування буття світу, відмінні від настанов офіційної влади, ідеологічних центрів і панівної церкви, завжди була засадничою для розуміння пріоритету цінностей кожної людини, здатної продуктивно мислити [4, с. 364].

Нехтуючи погрозами та принизливими інтригами, мислителі й учені залишалися вірними філософській і науковій істинам, не припиняли пошуки методів для поглиблення й вивчення ра-

курсу їхнього застосування [1, с. 172]. Титани думки прагнули своїми відкриттями та розробками допомогти людству подолати вбогі рамки буденщини, яка необґрунтовано претендує на загальність і абсолютність, нестримно прагне встановити свої догми. Філософи ж намагалися робити все, що від них залежало, щоб виявляти й розкривати недосконалість таких ідеологічних настанов. Пригадаємо, як філософи доби Відродження шукали різні шляхи та засоби, щоб усупереч переслідуванням католицької церкви друкувати свої твори. Вони таємно переправляли тексти до інших держав, щоб їх не спалили на вогнищах інквізиції або не внесли до переліку заборонених. У самих текстах вони намагалися так подати свої погляди, щоб цензори не мали зачіпок. Їхні творчі ідеї супроводжувалися постійними еківоками на адресу церкви й пишномовними проголошеннями своєї віри в Бога, визнанням безмежності Його влади. Проте сили були надто нерівними, і за індексом заборонених книг було спалено праці Кальвіна, Лютера, Меланхтона, Мюнцера, Сервета, Окіно, Вермільї, Валли, Кузанського, Роттердамського, Маро, Депер'є, Рабле й ін. Інквізиційний трибунал осудив німецьких гуманістів Гуттена, Піркхая, Мілія, Рекхліна за спробу врятувати заборонені книги від спалення. Парадоксально, що все це відбувалося в епоху винайдення компаса, друкарства, вогнепальної зброї. У той час усіх вражали відкриття в галузі медицини, астрономії, фізики, математики й архітектури.

І в цей же період у катівнях неаполітанської в'язниці три десятиліття мучився Кампанелла, там же страждали вчений Делла Порта, астроном Стільйола, реформатор Пуччі. Поряд із ними кілька років очікував на вирок інквізиційного суду великий «академік без академії» Бруно. А потім він був спалений на площі Поле Квітів [2, с. 36, 37].

Зацькований ворогами, агресорами проти наукових і філософських істин, читав на свій ризик лекції в Болонському університеті Помпанацці, але його праці були надруковані лише за кордоном, через 30 років після його смерті.

Намагання філософів і вчених подолати неуцтво було героїчним, воно дивує й нині своєю безмежною стійкістю та тривалою звитягою. Гніт і зазіхання на їхню внутрішню волю, гідність та честь були нестерпними. Викликає подив, де вони брали все нові й нові сили, внутрішні резерви, щоб не відступити від величі істини, щоб продовжувати виснажливий опір. Кампанелла дивувався тому, як його епоха ненавидить і переслідує своїх благодійників. Великий Леонардо да Вінчі не наважився повідомити сучасному йому суспільству про власні найбільші наукові й тех-

нічні відкриття, зашифрувавши їх своєрідним тайнописом. Він залишив ці відомості майбутнім поколінням, сподіваючись на підвищення освіченості людей і закінчення релігійного й інквізиційного тоталітаризму. Розшифровані зовсім нещодавно записи виявили в нього розрахунки та креслення метро, підводних човнів, скафандрів, літаків, танків, автомобілів, дирижаблів, гвинтокрилів. Такі відкриття навіть у «добу геніїв» були унікальними. Хоча розшифрували той тайнопис уже в той час, коли винайдене ним стало предметною реальністю, утім наше захоплення та схиляння перед генієм не має меж. І водночас надзвичайно шкода, що людство впродовж цілих століть було позбавлене цих відкриттів, які б зробили життя цивілізованішим. Можна тільки глибоко внутрішньо здригнутися, уявивши всю міру духовної самотності Леонардо, відчуження від суспільства, розуміння реальної загрози життю і творчості від деспотичної інквізиції.

Але, незважаючи на жорстокість церкви, сповнену драматизму й трагізму долю, те, що вони ризикували свободою, можливість діяти, своїм життям і життям близьких, зрештою, те, що часто їхні вчення прирікали на повне забуття, знищували твори, філософи все одно продовжували свої творчі пошуки. Вони залишалися прихильниками філософських, наукових, моральних ідеалів, вірили в прогрес і можливість у майбутньому підвищення загальної й філософської культури людства.

Дещо окремо серед творців філософії та політичних наук стоїть ім'я Н. Макіавеллі [2, с. 143-157]. Цей державний діяч високого рангу, а потім і ефективний теоретик державності також був ув'язнений, зазнав катувань та був висланий через підозру в політичній змові. Такий факт викликає щонайменше подив, тому що панівний клас уже тоді мав бути зацікавленим у теоретичному розробленні способів посилення своєї політичної влади, проте й доля цього мислителя виявилася не з легких.

Дослідження одного з перших політологів про природу держави, сутність політики, характер законів, базовані на соціальних суперечностях та антагонізмі матеріальних інтересів класів, були для свого часу надзвичайно прогресивними. Цікаво, що релігію Макіавеллі розглядав як особливо необхідний інструмент для досягнення політичних цілей, забезпечення державного інтересу, духовного об'єднання народу. Виникнення суперечностей у сучасному йому світі між релігією і політичною практикою він тлумачив як результат послаблення підвалин політичної сфери. У його розумінні релігія й церква повинні бути засобом зміцнення держави. Їхнє завдання полягає в тому, щоб вихову-

вати громадянські почуття, відповідальність за долю держави, громадянську мужність членів суспільства. Але розпад католицької церкви і духівництва, руйнація, на його думку, етичних підвалин християнства спричинили зниження релігійності в італійців, поглиблення суперечностей у політичному й державному устрої країни в XV — на початку XVI ст. Макіавеллі наполягав на повній підпорядкованості моралі політичному устрою та політиці, необхідності використовувати її як засіб досягнення політичних цілей. Нешляхетність політичних інтриг, віроломства, хитрощів і обману його не бентежила. Основоположник макіавеллізму стверджував, що для досягнення політичних цілей, забезпечення державних інтересів прийнятне все. Важливим є тільки результат.

Його політичне вчення оцінювали по-різному, залежно від соціального походження його послідовників або супротивників, але й через століття концепція Макіавеллі залишається широко відомою.

Цим засадам певною мірою протистоїть політичне вчення лівійського лідера наших днів М. Каддафі [3]. Широке обговорення принципів Лівійської Джамахірії в Україні було організоване у 2003 р. Київським інститутом східної лінгвістики та права, Харківським громадським фондом розвитку вищої освіти. Різномасштабний розгляд його «Зеленої книги» в рамках «круглого столу» політологами, політичними діячами, представниками депутатського корпусу всіх рівнів свідчить, що державна влада і в умовах сучасності не сприяє позитивно на творчість мислителів. Можна й нині згадати ще багато імен найвидатніших учених, поетів, філософів, яких урядовці нехтують або й переслідують, прирікають на забуття, чинять наругу над небанальністю їхнього мислення, науковою сміливістю, нестандартністю життєвих принципів. Тим значущішим є теоретичний внесок М. Каддафі в систему політичних учень.

Якщо керівник держави потребує самостійних теоретичних узагальнень, філософського осмислення складних суспільних процесів, це завжди сприймається як рідкісне, неординарне явище. І якщо ця потреба продуктивно реалізована, то результат викликає значний інтерес. При цьому зважають на вік політика, досвід державницької діяльності, пройдений життєвий шлях, заслуги перед цивілізацією, внутрішню культуру, освіту, світоглядну палітру: ідеали, переконання, систему цінностей, принципи, моральні норми.

Високий соціальний і політичний статус автора «Зеленої книги», лідера Лівії М. Каддафі не затьмарює, а по-особливому

висвітлює гуманістичну спрямованість проголошуваних ним моральних постулатів, тонке естетичне сприйняття дійсності, турботу про людську особистість. Переймання долею лівійського народу, відданість ідеалам Джамахірії, цілеспрямованість, перевірена роками революційного підпілля, цілісність натури нікого не можуть залишити байдужим: у супротивників увесь цей джентльменський набір революціонера викликає ненависть, у соратників і однодумців — захоплення.

Революційний перетворювач Лівійської держави, що вийшов із соціальних низів свого народу, обдарував світ прикладом патріотизму, стійкості духу, мужнього подолання труднощів, неабиякого завзяття, продуктивності організаторського таланту. Він спростував міф про те, що діяння героїв уже в далекому минулому, що навіть протиприродність суспільства не може спонукати найталановитіших до звершень. Життя свідчить, що дедалі глибші фарисейство й аморальність, зумовлені недоліками суспільної дійсності, не тільки визначають соціальну активність таких людей, а й формують інтерес до філософського аналізу складних політичних процесів, пошуку виходу з тупикових ситуацій і суперечностей [3, с. 22-27].

Стиль філософствування кожної неординарної особистості визначається рівнем її освіти, системою виховання та самовиховання, спектром духовної культури, талановитістю натури, а також актуальністю поставлених завдань. Мета — розкрити глибинні джерела суспільних процесів, знайти шляхи їх удосконалення, якісного перетворення — потребує тривалого творчого напруження, володіння широким полем знань, критичного мислення.

Неабияка наполегливість і потяг до знань бедуїнового сина, який не цурається свого соціального походження, військова й гуманітарна освіта в юності, цілеспрямована самоосвіта протягом усього життя створили необхідну базу для формування теоретичності мислення, його філософської культури. Подібні філософсько-теоретичні пошуки особливо актуальні в сучасну епоху, коли прогресивне людство прагне обстоювати свою гідність, право на життя, знищити постколоніальний синдром, що панує у всесвітній політиці. Для М. Каддафі характерне бажання піти від людини вчорашнього і позавчорашнього дня з її втомою духу, безмежним песимізмом та апатією, вакуумом совісті, пристосуванством і конформізмом. Йому необхідно актуалізувати парадигму активного громадянина із загостреним почуттям відповідальності не тільки за свою країну, але й за долю всього світу. Його філософування — це поєднання аналізу моменту, швидко-

плинної ситуації з необхідністю людського досвіду боротьби, це вміння співвідносити сьогоденні цінності і цінності вічні, універсальні. Вражає скромне ставлення до свого авторства: все пронизано думкою про вселюдське створення «Зеленої книги» як духовний подвиг мас, які прагнуть творити добро, протистояти оргіям хижацьких інстинктів, розгулу аморальності, деспотизму корисливих пристрастей.

Характерними особливостями його філософствування є процесуальність і динамічна цілеспрямованість: знання «в ім'я чого робити» — впевнена позиція «що робити» — пошук механізму «як робити». У цьому сенсі багато в чому допомагає широке оперування понятійно-категоріальним апаратом соціальної філософії, політології, економіки, культурології, етики й інших наук, що демонструє орієнтацію на серйозне вивчення розглянутих проблем, доказову й теоретичну строгість. Його книга — старт до подальших пошуків у галузі соціальної філософії, політології, до подолання сучасної філософської культури.

Стилю філософствування лідера Джамахірії притаманні виразність окреслення ситуацій, теоретичне осмислення, що тяжіє до науковості в дослідженні суспільних суперечностей, єдність конкретно-історичного аналізу й індивідуально-творчої манери в поданні матеріалу.

Діалектизація наукового мислення в другій половині ХХ ст., формування синергетики, орієнтація на структурну єдність інтелектуальної експресії у виявленні творчої індивідуальності посилили інтерес до стилю виразності в політиці, науці, мистецтві, архітектурі, поведінці, моді.

Стиль як системне утворення, відносно стійка спільність позицій — в інтелектуальній, розумовій діяльності — є сутнісним виявленням творчого начала особистості. Наша позиція базується на тому, що індивідуальні параметри людини без стильової доміанти не можуть бути цілісно-системними. На нашу думку, стиль — не зовнішня атрибутика, а внутрішній показник. Будь-який вид творчості, зокрема й філософствування, неможливий без стилеутворювальних компонентів у дослідженні об'єктивної реальності, подоланні застарілого, створенні принципово нового.

Творчість являє собою процес якісного перетворення духовних цінностей внутрішнього світу особистості в процесі створення нового, соціально значущого і втілення їх у відповідній стильово-композиційній максимі [6, с. 76]. Філософський стиль запропонованої світової громадськості праці діалектично виявляє осягнення суті кризових станів, а не просто вираження неприйняття

всесвітньої стагнації. Так, своє заперечення парламентаризму як парадигми лицемірства, свою зневагу до фальшивих чеснот влади, егоїзму й демагогії депутатського корпусу автор аргументує, системно висвітлюючи роль народу в сучасному демократичному устрої держав, зміст діяльності політичних партій і класів. Водночас він засвідчує цим високий рівень вимог до політичної культури суспільства, ступеня його цивілізованості, індикаторами яких для нього є цінність людського життя і турбота про долю всього людства. Стиль філософствування — це не просто набір методів інтелектуального конструювання досліджуваної проблеми, а інваріантна субстанція сутнісних принципів аналізу та гносеологічної позиції автора, що демонструє діалектичність процесу розкриття суперечностей, визначення шляхів їх вирішення.

Стиль філософствування — суттєвий компонент філософської культури, складного феномену, що атестує глибинну основу загальної культури людини. Філософська культура з причини своєї феноменальності виявляє багатопланову структурну композицію. Вона має декілька масштабних рівнів.

Найпростішим з них є рівень філософської освіченості із загальними уявленнями про призначення філософії, етапи її історії, причини й умови виникнення. Філософськи освічена людина шанує її значущість, складність і різноманіття ідей, з повагою ставиться до її найбільших цінностей. Вона дещо збентежена багатством її аспектів, магією краси, яскравістю зафіксованого людського генія.

Ще вищим рівнем є філософська грамотність. Вона містить конкретні відомості про проблематику філософії, тенденції вирішення її проблем у різні історичні періоди, структуру філософського знання. Це фундаментально засвоєна інформація про праці провідних філософів, предмет «квінтесенції культури», її функції, закони, понятійно-категоріальний апарат. Звернення до системи раніше вивчених конкретних наук суттєво допомагає на цьому рівні занурюватися в персоніфікованість філософської спадщини, складність, неоднозначність різноманітних аргументацій.

Наступний рівень — рівень філософської ерудиції — це велика начитаність, глибоке знання персоналій, досить вільне оперування філософською мовою, захоплення естетичністю висновків, стрункністю інтелектуальних рядів. Магія краси філософії створює безпідставну впевненість у всеохопленні ерудицією її імперативів, образів, компонентів, імпульсів, фонду її багатих культурних цінностей. Але часто у філософській ерудованості

трапляються безсистемність, абсолютизація ролі якихось окремих ідей, неприйняття інших позицій і, відповідно, хиткість власної думки, нечіткість її обґрунтування. На цьому рівні може переважати прагнення здивувати іміджем філософа, вразити співрозмовника своєю неординарністю, саянути оригінальністю зіставлень. Але відсутність особистої стрункої, чітко виробленої позиції призводить до протилежного ефекту — маніфестується дефіцит індивідуальності, непересічності, перевіреної життям ціннісної орієнтації.

Якісно інакше виявляє себе професійний рівень. Він характеризується базовою освіченістю, тривалим вивченням пластів філософської культури під керівництвом досвідчених викладачів. Системне й цілеспрямоване засвоєння філософської скарбниці зумовлює свідому потребу просвітити інших, долучити їх, навчити хоч якоїсь частини інтелектуальних, духовних багатств і цим протистояти злу, міщанській обмеженості, брутальності, байдужості, утопічній благодущності й асоціальності.

Цьому рівневі притаманне нестримне бажання протягом усього життя постійно збагачувати свій філософський, культурний і культурологічний багаж зі світової гуманітарної спадщини. Одночасно в ньому обов'язково наявний особистісний інтерес до якогось історико-філософського періоду, персоналій, боротьби ідей, специфічного вирішення однієї чи декількох проблем. Професіоналізм у цій діяльності обов'язково передбачає творче самовираження. Філософська творчість — це творення естетично прекрасного у своїй інтелектуальній композиційній довершеності. Вона допомагає людям глибше усвідомлювати себе, свій сенс буття й завдання, долати владу повсякденної свідомості, тотальне панування здорового глузду. Тільки в тому разі, якщо людина за допомогою творчості виражає не лише себе, своє світо розуміння, а й свій час, його закономірності, вона впливає на вирішення суспільних проблем, усуває владу ситуацій над людьми. Творчість — це умова подальшого вдосконалювання філософської культури особистості та суспільства. Із розвитком суспільства зростає роль творчості, новаторських позицій. Її значущість об'єктивно зумовлена збільшенням масштабів світової системи, посиленням впливу на її регіони суперечностей, криз, катаклізмів. Вважається найскладнішим, найвищим видом творчості той, який спрямований на зміну поглядів людей.

Дещо частіше творчі люди змінюють основні принципи в організації діяльності та знання, ще частіше змінюють існуючі традиції. Найбільшого успіху вони досягають у зміні методів діяльності. Безперечно, всі ці творчі результати імпліцитно наявні

у вищому рівні творчого перетворення, є його інгредієнтами, готуючи модифікацію суспільної й особистісної свідомості. Отже, розглянуті особливості четвертого рівня філософської культури доводять складність його досягнення, високий ступінь відповідальності того, хто його все ж сягнув, перед суспільством у вирішенні соціальних завдань і забезпеченні прогресу.

Найвищий рівень філософської культури — це філософська мудрість: не тільки ерудиція, великі й глибокі теоретичні знання, постійна потреба творчого пошуку, вирішення філософських проблем, а й величезний життєвий досвід, уміння застосовувати філософський багаж в аналізі складних життєвих ситуацій. У ній обов'язковими є вільне оперування рівнями знань, талант зіставлень, логічних побудов, чудова інтуїція. Призначення філософської мудрості полягає в сприянні, забезпеченні та служінні гармонії життя, перемозі ладу над хаосом, гуманності — над жорстокістю й свавіллям. Захоплення величчю філософської спадщини детермінує в того, хто опанував філософську мудрість, постійну необхідність «сіяти розумне, добре, вічне», допомагати людям порадами, орієнтувати своєю життєвою позицією, системою цінностей, діяльності, стосунків і поведінки. Відповідальність за долю світу, небайдужість до процесів у ньому спонукають філософськи мудру людину до соціально ініціативної життєвої позиції, активної доброти, протидії різним виявам зла [6, с. 287].

У минулі епохи філософськи мудру людину вважали відстороненим пустельником, котрий відійшов від життєвої суєти для вирішення складних проблем. Нині її оцінюють з позицій необхідного активного впливу на світ, систему стосунків, ціннісну парадигму.

Філософська мудрість — явище багатопорядкове. Вона ширша й глибша, ніж життєва і книжна мудрість. У життєвій мудрості завжди існує абсолютизація життєвого досвіду, сформованої інтуїції. У ній доволі тонко використовується здоровий глузд, слушно усвідомлюються його реальні межі. Але при всьому цьому немає можливості ґрунтуватися на теоретичному аналізові того, що відбувається, глибоко аргументованій системі доказів, провести аналогію.

У книжній мудрості маємо звеличення значущості книжкового знання, сприйняття як абсолютної істини його акцентів без прив'язування до життєвих перипетій, що зрештою формує безпорадність у життєвих справах, непевність у собі, ескапізм (острах перед життям), дедалі більший відхід від його труднощів у книжковий світ. І книжкова, і життєва мудрість обмежені

своїми рамками, не переростають їх, не доповнюють одна одну, не діалектичні. Глибоко пізнати життєву панораму вони не в змозі, тим більше — вплинути на формування гармонійної особистості. Тільки філософська мудрість долає їхню лімітованість, містить переваги сутнісної теоретичності і життєвої досвідченості, що, взаємно проникаючи, утворюють якісно новий соціально значущий сплав. Саме він сягає глибини життєвих сутностей, дозволяючи пізнати незвідане.

Таким чином, філософська мудрість являє собою синтез щодо розуміння буття світу та складностей пізнання, творчого визначення способу, механізму й шляху прогресування. Справжня мудрість — не робота на публіку, не афішування себе. Вона не потребує зовнішніх прикрас, піару, творення іміджу. Для неї далекі пишні слова, реклама й самореклама, її головний девіз — більше встигнути зробити корисного.

Один з антиподів її — суемудріє: псевдомудрість, поверхові красномовні балачки, фальшиві претензії на мудре всеохоплення буття, прагнення приховати внутрішню порожнечу за пихатою багатослівністю. Не менш конфузна і премудрість, що презентує як божественне провидіння, вищий благовіст, особливу обдарованість вищими силами. Її дуже тонко зобразив у своїй дивовижній казці «Премудрий піскар» М. Є. Салтиков-Шчедрін. Претензії піскаря на особливу божественну мудрість, на надзвичайне призначення виголошувати абсолютну істину спростувала шука, яка просто ковтнула премудрого. Дрібне марнославство, захват на загальне обожнювання можуть перетворитися на життєве глузування — усепереможну іронію долі-шуки. Щороку глибшають людські біди, не долаються численні кризи — вони переходять одна в одну; дуже повільно й нерівномірно відбувається прогрес, він лише невеликою мірою слугує народам — усе це дає недостатньо підстав, щоб вірити в премудрість. Вона завжди обернеться всевладдям і тоталітаризмом «шук».

Духовно непробуджені люди далекі від радості філософії, захоплення її цілісністю й багатогранністю, щастя бути покореним її красою. Вони вважають для себе суттєвішими радощі міщанського затишку. Автор «Зеленої книги» закликає подолати абстрактну критичність пафосу песимістів, що стосується перетворювальної сили людської природи, і зробити акцент на людині як носієві ціннісного ставлення до нашого спільного середовища життя. Перейнятість М. Каддафі долею всього світу, а не тільки його рідної Лівії й арабського регіону свідчить, що він є політичним діячем світового масштабу. І якщо й можна знайти окремі недоліки в тексті його «Зеленого Маніфесту»

чи не погодитися з певними його інтерпретаціями й оцінками, то загалом від цього значимість книги й особистості автора не зменшується.

Його пошуки, небайдужість до долі всіх народів, способів формування їхнього менталітету, здійснені перетворення в Лівії можуть тільки викликати повагу та непідробний інтерес, бути прикладом схиляння перед філософською культурою, глибокого усвідомлення її ролі в удосконаленні буття світу, суспільства й особистості [5, с. 226].

Висновки. Як свідчить дослідження, константа структурних характеристик філософської культури дозволяє виявити не лише динамізм складників, а й її системні координати. Це надзвичайно важливо для процесу формування комплексних особливостей філософської культури. Дедалі більша затребуваність у суспільстві філософської культури зумовлена зростанням невдоволення епігонством, подальшим неприйняттям духовної деградації та відсутністю меритократії. Перспективами подальших досліджень можуть бути підвищення всіх рівнів філософської культури за допомогою модернізованої системи освіти та виховання.

Список літератури

1. Гончаренко Н. В. Гений в искусстве и науке / Н. В. Гончаренко. — М. : Искусство, 1991. — 432 с.
2. Горфункель А. Х. Философия эпохи Возрождения: учеб. пособ. / А. Х. Горфункель. — М. : Высш. шк., 1980. — 368 с.
3. Кадафи М. Зеленая книга / М. Кадафи. — К. : Феникс, 2003. — 160 с.
4. Марсель Г. К трагической мудрости и за ее пределы / Г. Марсель // Самосознание европейской культуры XX века: мыслители и писатели Запада о месте культуры в совр. общ-ве. — М. : Политиздат, 1991. — 366 с.
5. Многомерный образ человека: комплексное междисциплинарное исследование человека / Отв. ред. И. Т. Фролов, Б. Г. Юдин. — М. : Наука, 2001. — 237 с.
6. Скворцов Л. В. Культура самосознания: Человек в поисках истины своего бытия / Л. В. Скворцов. — М. : Политиздат, 1989. — 319 с.

Надійшла до редколегії 19.03.2010 р.